[illegible]

« Գիշեր, դու յերկան կեցիր, թէ կարեա՞ տարեկ մի եղիր
« Իմ եարն ինձի հիւր եկեր, գէմ հազար տարու թէ գիտես.
« Ակաւ՞ ո՛, դու ի զատ կեցիր, որ զմեր խաղն ի՛ տարին.
« Գաս զլոյսն ի վրայ բերես, զկս իմ կարէն բաժանես։ »

Եւ գարձեալ ծոյլ Ոսմէն վր գեղով թափառած ու անշնչացեալ կարծած ձիւլիթիթ տարմանի վրայ հակելով խելակորոյս կ՚որոշէ մեռնիլ թոյն խմելով եւ չխմած կը գոչէ. «Ակիւնք՝ դայիկեալ ձեր տունի Յայնմանդ՝ բազկունք, ածէք զրիկի՝ հուսկ անգամ. եւ չրթունք, ո՛վ դուք դներ շնչառութեան՝ արագաբ հաստատով մը ինքեզիզ անթարական գաչէնք մը վերահատ մեռնուած գնա՝ ։

« Ակիւն՝ նոնք, ծարաւի ըզգեղ կրակով որ երթաս երթս։
« Լեզուս՝ լեզուս՝ կարեմ զքեզ սուր դանիով որ կա՛լ չխոսիս։
Ա՛ռ Ամանիկ, ա՛ռ զանակ ածեալ, պրեւնին մէջն թաղալ։ »

Ահա մրցուկամը որուն մէջէն պատուոյ ի՝նչէ Գուշակ։ Իրա՛ւ, քանի մը ծաղիկ. նոյն իսկ ամենուազգի ծաղիկ։ Բեռն կը նամանամ իրաքանչիւր բուրաստանի մը հետ. բայց կարեւորը փրկե՛ որ երեսնամեայ հողին խոլոր աղնուութիւնը եւ նպաստաւոր պայմաններու մէջ փառաւոր ծաղկեփթթումն մը կարելիութիւնը։

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

(Շարունակելի)

ՏԻՄԹԱՆԸ

(ԲԱՆՏԻ ՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

Ամառուան մը, երբոր արքունական, գարեր առաջ նշանակեալ ճամբորդութեան հետ մեկնելու ատանք գինքը։

Այցելեալ ապանն գիւղը, երբ գեղջուկ մը գտաւ անկողնի մը վրայ երկար խօսակցութիւններէ ետք, անմոռաց հրէշտակաց անուանմամբ՝ Գաբրիէլ, Միքայէլ եւ Յովսեփ։ Ամենայն ինչ՝ ամենայն ինչ՝ ամենայն ինչ՝

կամուրջ թեքեր էր հարթամանէր։ Կիրակ բաներն մեկը խոչոր տոլի ներկայութիւն մը կը նեսեր որ սահեցեր էր բերդին վրայ նախնական խնամատ կորոնցնելով՝ կարծես անմիզ բան մը, կը դուռնայ։

Նպէրկին պարտուելունն մեզի ոչ մէկաւոր պատմութեանը կը նմանէր։ Ինչպէս իսկ զուարճանալով զայն կը ղուրցեր, գրեթէ հպարտութեամբ ու բարձրաձայն։ ու մտիկ կ'ընէինք իրեն։ Թեթեւցած ալ՝ գոհ՝ մեր մեծարանի դիպուածներէն մէջ անոր բերած զանազան նորութեան համար։

Խաչուէրի Օսմանը, օրինակի հաւաք, Եաղոլեանցի մը, դեռ երիտասարդ, որ փնտռուտի, գրագիր ելլալու մէջ կը խօսէր, գրագիրներ թեան գիծ մը էր գրեթէ։ Մեծաքեռ չէ՞ր անցած Կասակ մը գրել Եալուսի մեացած իր հիւանդ մէկ հարեզբորորդուոյն՝ որուն մէջ զայն մխիթարելու համար ճակատագրին ու Աստուծոյ դէմ դիպ մը փիլիսոփայական խորհրդածութիւններէ եաք՝ ի յորդորէր անոր յուսալ, մինչ յուսալ մեռաւոր ապագիտնուամ մը։ Նամակը, հոն գիւղը, թշնամի դրացիի մը մատնութեամբ՝ ոստիկանութեան մեռքը անցեր էր։ Ելլ՝, ամէն մեռոյ գիրեն թէ «հիւանդի նշ ազգային դորձը կ'ակնարկէ— ու ահաւասիկ մեր Ծաղորը պիտատատանուած Եալովայի մէջ։ Ի՞նչ սարդարեա փնտռեր հարեղբորորդոյն գեղանախրդեանց ցեղապետութեան մը ստիրոյ։

Խազանճի հանի Գրիգորը, պէտ՝ ոչ նիկոլիպոլցի, յիսուներ տեղուկ, գլխաբանասակ, մէկ ուսը մեւէն դիր չաղատեսա գաղրիկ մը՝ չատ առաձնիրով խօսելը սիրելուն պատճառ էր իր ինանուելին՝ մէկ տասի՝ սարեներէն ի վեր վարձակինը չի վճարեր գեղեր մը ճանաչանգիտոտ բարկութեան վերկրկեանի մը՝ գնչուն իր զգացումներէն լուսնելու գնդամարի կ'ելեր։

— «Պատրաստենան չանց չալիմանդ՝ գնչուն ալ քանուր՝ (այսանով զանդանի կանգնանդ՝ գնչան կը կարդանի)։ Դոր գնչուն՝ գնչուն՝ ալ կրկնել անկիրնի՝ տանիրանանանանանի։ — Ի՞նչ ասցեմ՝ գնչան՝ գնչան՝ չալիմերդ (այսանով ինչպես չեն հարդարդ, գնչանգամ կը գնչանեն)։ Ինչ՝ ... գնչունչ ... դան կրոնքին դէմ՝ ... ի մեր ...

նախնական քննութեանը համարհանին երկրամասեր ի չէր ... մէջ է։

Կեսարացի Մինասը՝ պատանի ու արուեստ բանանելը ... ։ Ղրջան՝ վանդակաւոր մէն էր որ իր վարպետակոլ մարդը, ... զարմանը զաւակները կ'ապրեցնէ։ Եգանակին գամանան։ Քիւնեանի գրատեսէ ... մէջ կը ծանրեր ... ։ Պանկիրէն վերադարձեր ... ։ Լիզուն կը զարդ կայ քերնին մէջ ու հանուն ... մը տանի։ Թուրքի մը որ ... կը հարցնէր։

— Ի՞նչ է պատճառը քու հոգ գնդանելուդ։

Մինասա անարկիւղ անմիջական պատասխան տուր։

— Անուանիկ Մինասի ըլլալը փիլի։

Անանդրար Սարգիսը՝ Բինկանցի։ Երկոք սահիկ էգիներուն գրավ կ'աշխատէր։ Գիւղեր մը։ Եգիներուն քիներ կը քերեն տուն։ Կ'արբանան։ Եր պարտեն։ Կ'երգեն մինչեւ որ ... ։ Ամենայնիւ կը կոխուի ու ներկայ նեղանան պամենը։ Հանգարդ խոսարար Սարգիսով, բանա կը քերուին։ Մինչ քէ երեք որ վարդը, Եգիներուն երաշխաւորութեամբ ազատ կը ձգուին։ Անկեղծ պատանի։ Քարոզ մէնիսիրէ մը կը գնան Սարգիսին գլուխը՝ որ չորս ... ։ Ինչպէս գունէ՝ խոստանալով յաջողիր արդ ... ։ Ինչպէ է վեր սիրա մը անկարի է։ ... հաղցնոր կոյ Սարգիսը։ Ի՛ չ գնարդ։

Թիւրիքնանի Նշան եր ... Դարեցինը Պէօյնուգեանի խանութի մը ... զոր գոնելով ... մը վարձեցին Պէշիքթաշ։ Կանաւորեր ... ։ ... դարձրեր ... ։ Ինչպէս ... ։ Ինչ ... ։ Ինչ ... ։ Ինչ

յեղինը միշտ բանան են։

Ու դեռ ուրիշներ կան, անթիւ, անհամար։ Թուրք մը որ առնելիքի խնդրի մը մէջ, թաղաւորին անունով ընդմիջումի մը ի պատասխան անխոհեմութիւնը կ'ուենեցնայ ըսելու.

— Հոն թագաւորը ես եմ։

Զորս ուսանող Միլքիյէ վարժարանէն որոնք ամիսէ մը չրջանաւարտ պիտի ելլէին եւ որոնք նոյն օրերը՝, տաճիկ թերթերու նկարագրութիւններէն դրդուած՝ Ալթը-Մէրմէրի յունական եկեղեցին կ'երթան իրենց աչքովը տեսնելու Աստուածամօր հրաշագործ պատկերը որ ձեռքը իր պաշտողներուն գլխուն կ'իջեցնէր։ Օգը տաք էր ու ֆէոերնին հանած կը յառաջանային եկեղեցիին մէջ երբ լրտես մը որ իրենց կը հետեւէր կամաց մը, ոտիկանատուն հրաւիրեց զիրենք ուր ըսին թէ քրիստոնէից սուրբերուն այդքան ջերմեռանդ յարգանք մը ընծայելու համար՝ անչուշտ կրօնափոխ ըլլալու միտք ունէին։ Բանտին մէջ չորս օր մնալէ ետք՝ իրենցմէ երեքը որ գաւառներէն էին՝ իրենց քաղաքները աքսորուեցան, մինչ չորրորդը, Պոլսեցի, ազնիւ ու լուրջ տղայ մը, կը մնար ու դեռ պիտի մնար ո՞վ գիտէ ա՞րչափ, մինչեւ որ իր մասին ալ պէտք եղած «տնօրինութիւնը» ըլլար։

Բայց ամենուն մէջ ամենէն տարօրինակը՝ որ ժակայն մենէ տէ մէկը կը զարմացնէր՝ Սեւանիկցի ուրիշ Թուրք երիտասարդի մը պատմութիւնն էր որ ամիսներէ ի վեր կ'աշխատէր Մէարիֆի տեսչութեան մէջ պաշտօն մը ձեռք ձգել։ Ազգեցիկ յանձնարարութիւններու շընորհիւ վերջապէս այն օրերը իր նպատակին պիտի հասնէր, բայց միջօրէի մը, սրճարանի մը անկիւնը նստած, Թուղթի կտորի մը վրայ իր սրտին հառաչները կ'երգէր։ իր որտին հառաչները՝ Սեւանիկ մնացած հրէայ աղջկան մը ուղղեալ, անոր աչքերուն, հասակին ու ծիծեռնուն համար կարօտակէզ տողերով՝ երբ ձեռք մը մեղմիւ վերցուց Թուղթը առջեւէն եւ ուրիշ դպչելով՝ իրեն հետեւիլ հրամայեց։ Ոտիկանութեան դուռը հարցուցին, քննեցին։ հարցափորձեցին ու իբրեւ հետեւութիւն ոստիկանապետը ըսաւ.

— Այս գրածդ բան մը չէ, բայց քանի որ գրելու այդքան կարողութիւն ունիս՝ կրնաս արդեն մէկէն ալ վնասակար գրութիւններ շարադրել։

Հիմա քանասունչ երիտասարդը համակերպած կը սպասէր որպէս զի, ինչպէս վերջին հարցաքննութեան միջոցին հասկցնել թուած էին, իր ծննդավայրը զինք վերադարձնէին՝ ա՛լ անգամ մըն ալ Պոլիս ոտք չդնելու արգելքով, ա՛յնչափ տենչացուած ու ա՛յնչափ մտուցած Մէարիֆի մէջ 150 դրուշ ամսականով պաշտօնէն զրկանքով։

* * *

Ո՛չ, Պարտիզակցի Խաչիկին պատմութիւնը ասոնցմէ չէր, ու գոհ էր զայն պատմելով, կրկնելով ամէն հարցնողի։ Անով մեր ամենուս վրայ տպաւորութեան մը գիտակցութիւնը կը հաղնէր ու իրաւ ալ փափքներ կը ներշնչէր, փոխանակ մեր անգոյ յանցանքներուն մեր վրայ ծանրացնող, մեզ խորտակող կասկածին՝ գործած ըլլալու Խաչիկին յանցանքը զոր ինք, ձեւի համար, դեռ կ'ուրանար։

Ունդաքանի Տօն Ժուանը եղած էր Խաչիկ։ Լուսացարար Թրքուհիի մը հետ մեղաւոր յարաբերութիւններով կ'ամբաստանուէր։ Ինքը կը բացատրէր.

— Շաբաթը մէյ մը, ներմակեղէններս առնելու կ'երթայի տուն, եւ կ'աւելցնէր.

— «Զաթը» մօրս տեղը կնիկ մըն էր։

— Քանի՞ տարեկան. աղուո՞ր։

— Երեսունը անցուկ. սանկ նանկ։

Այս ըսած սահնը ինքն ալ այուրներովը կը խնդար։ բայց հարցաքննութեանը պատուն այդպէս պատասխանած էր ու չէր կրնար հիմա ինքզինքը հերքել։

Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, ճիշդ մեւնոյն յանցանքով ամբաստանուած երիտասարդ Հրէայ մըն ալ կար։ Նիսիմ Սիրքէճիի կողմը Թուրք կին մը «կը սիրէ» եղեր եւ օր մը բանուելով կնոջ ազգականներէն՝ ծեծ մը, ծեծ մը։ եւ՝ ալ բանա քաշկրտուեր է։ Նեսիմ իբրեւ պաշտպանութիւն յառաջ կը բերէր թէ վաղուց մահմետականութիւն ընդունելու դիտաւորութիւն ունէր, թէ պատրաստ էր հիմա թրքանալ ու ամուսնանալ Թրքուհիին հետ։

Ասիկա կը բարկացնէր Խաչիկը։ այս կեղծիքը որ իր մտքէն չէր կրնար անցնիլ, որուն երբեք ինք չպիտի կիջանէր.

— Ե՞րբ հաւատքի եկար. փոխցի՞ն տակը։

Մնաց որ Նեսիմ պատրաստուած էր աքսորին։ երկու փափաք միայն ունէր։ առաջին՝ անանկ քաղաք մը աքսորիլ ուր կարենար իր

digitised by A.R.A.R.@

խաղախորդի արհեստը գործադրել եւ երկրորդ՝ աքսորի տարուած պատուն՝ Սիրքենիէն չանցնել։

*
* *

Սիրիկուն մը ընդարձակ սենեակին բարձր ու երկաթապատ լուսամուտներէն վար մուտը կը հոսէր, կը լեցնէր անկիւնները։ Տառ մը, այդ պատուհաններէն մէկուն առջեւ բուսած, իրիկունն զով զեփիւռին ներքեւ իր սաղարթները կը շարժէր։ Անոր խաշափիւնը՝ մութին ձայնը, մութին շարժումին, ապրդումին աղմուկը ըլլալ կը թուէր։ Կը սիրէինք այդ ծառը իբրեւ խորհրդանշանը Դուբսին, բաց Օդին, Աղատութեան։ . . . Մութը կ'իջնէր, կ'ընկճէր։ Կը վախցնէր. կիչե՛ր մը ալ հոս։ աչխարհքէն ու մեր սերելիներէն անջատ։ մեր սրտմաշուքին հետ առանձին, ազատոտ անկողիններու վրայ լուսցնելու հարկին երկիւղով։ Իւրաքանչիւրը իր ոտքերին երկու սեւ հացերը գրկած, կտոր մը պանիր, քանի մը ձիթապտուղ քովը դրած՝ կ'ուսապարէր այդ ճայն ալ վերջացնել, յուսալով, մաղթելով ինքնին որ անիկա վերջինը կ'ըլլար այս պատերուն մէջ։

Դիմացս, ջրանկիւր տաճիկ երիտասարդի մը հրաւիրեալն էր Խաչիկ։ Պնակ մը լուբիա ու քանի մը հատ ձուկ ուներին զորոնք ախորժանքով, հայի խոշոր ներտերով կը լափէին։ Վերջին պատառն ետքը խնամով աւլեցին փչրանքները ու քիչ մը աւելի բանալով վերմակը որուն վրայ նստեր էին, դէպի աւելի եռեւեռք։ արմուկներնուն վրայ ընկղմանեցան։

- Ցայտնապէս՝ յուզումի ու վերյուզումի ժամն էր ասիկա։ Խաչիկին անոգ ու թեթեւ ձայնը հիմա ամիսվամբ, տրտմութեան թաւ չեչտ մը ստեր էր. իր ընկերին կը պատմէր նոյն օրը, եղբօրը հետ ունեցած տեսութիւնը։ եղբօրը՝ զոր վշտացուցեր էր, որուն հետ տարբէ մը ի վեր չէին խօսեր եւ որ տակաւ, իր քանտարկութեան լուրն առնելուն պէս վազեր եկեր էր, լալով իրարու դիրկ ինկեր էին, զինք սրսապնդեր էր։ խոստացեր էր իր ազատումին համար ամէն պէտքի դիմումները ընել ու մեկնելու առանն ալ քիչ մը ստակ ձեռքը դրեր էր։

Եւ Խաչիկ կ'ուելցնէր.

— Ամբողջ վատակ «ահպազ»ներու հետը կ'ուտէի։ Գիշեր եղած է որ. «վալլահ» երկու մէճիտիէ ձգած եմ «մէխանա»ն։ Ուրեն հիմա ազէկ օրի առ ընկերները. մէջերնէն մէկը չկա, սա՛ «բաքէթ»մը «թիւթիւն»ը ա՛ռ խմէ՛ չըսա. . . . Մարդուն եղբայրը, հոգիէն մարդը ուրիշ բան է եղեր. . .

Ջրհանկիրը կը հառաչէր Խաչիկին բառերը. ինքն ալ իր կարգին իր միաւ բանտարկութիւններէն դէպքեր կը պատմէր, մորը, քրոջը, իրենց տունին նկարագրութիւնները կ'ընէր։

Եւ բնականօրէն Խաչիկ խօսեցաւ իր քաղաքին վրայ, Պարտիզակի դաշտին, Ս. Մինասի վանքին եւ ըլտիրի դէտերու ու լեռաշատ ձի տներու մէջտեղ պատահած կռիւներու վրայ. . . . Շամօղլու աւագակին հանդիպումը խօլճիներուն հետ. . . ամբողջ գիւղը դեռ կ'երգէր անոր «տէսթան»ը. . .

Եւ ինքն ալ երգեց այն տէսթանը. ձեռքը ծնօտին դրաւ ու երգեց. . . «Միօրինակ, երկար, հառաչաւոր ձայնի մը վրայ, իր խօսած տաճկերէնովը պատմուած, չանատակութիւնն էր ան՝ Ազարին, որ իրիկուան մը դէմ, երկու ընկերներով դաշտին մէջ ծօթը դէտերու էր պատահեր։ Մինչեւ կէս գիշեր իրենց հրացաններուն զօրութեամբը կրկնապատիկ ուժի դէմ մաքառեր էին երեք կտրիճները։ Լսելու էր Ազարիկին զովաբանութիւնը, անոր նախկին քաջագործութիւնները, անոր խրոխտ կռիւը դէտերուն. . . Իւրաքանչիւր տողին վերջը, երբ երգողը չուներ կ'առնէր, տաճկի ընկերը յամրօրէն իր թմրութեան յուզումին խոբէն կը յարէր.

Լա լա լա։ լան լան լան,
Ճա՛ն։ սանա խուրպան։

Ուրիշ ոչ մէկ ձայն կը խանգարէր սառնորոտ հմայքը սենեակին։ Ամենքը՝ լուռ ու հեռաւոր, իրենց երազին մէջէն մարիկ կ'ընէին անոր։

Հիմա վերջնական, գերագոյն կռիւին վայրկեանն էր. ու Խաչիկին ձայնը կ'ոգեւորուէր, կը թրթռար՝ կարծես ցասումով ու հպարտութեամբ կը դողար. . . Իշնիմիէն գումարտակ մը զօրք հասեր էր ու պաշարեր երեք քաջ «այինկաճի»ներուն խումբը որ ծառի մը ետեւէն անդադար կը կրակէր. . . Երկուսներ գնդակներու բոմբիւնը կը գողացնէր գիշերը ու վառօդին ծուխը հովին տրուած թեթեւ շղարշներու պէս օդին մէջ երկվայրկեան մը

digitised by A.R.A.R.@

[illegible]

[illegible]

[illegible]